

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהוא אב בחכמה" (רש"י)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת ויגש תשפ"ד • שנה ג' - גליון קנ"ד • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גיליוני הש"ס
סוטה מט.

ויסע ישׂרָאֵל וגו' וַיִּזְבַּח זִבְחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יַצְחָק (מו, א).

לאלקי אביו יתחם - חייב אלם זכנדו אביו יומר מנכנדו זקנו, לפיכך חלה זילתק ולא זאנרהס (רש"י).

חיוב אדם בכבוד זקנו

בגמרא סוטה (מט.), רב אחא בר יעקב איטפל ביה (גידלו בביתו, רש"י) ברב יעקב בר ברתיה, כי גדל, אמר ליה אשקיינ מיא, אמר לו לאו בריך אנא, והיינו דאמרי אינשי, רַבִּי רַבִּי (גדל גדל אותי ואף על פי כן איני בנדך) - בר ברתך אנא. וברש"י: בר ברתך אנא - ואין עלי לכבדך כבן.

עיין רש"י מכות (יב. ד"ה ה"ג). ועיין **מהרי"ק** (שורש מד ד"ה נלע"ד) ושו"ת **הלכות קטנות** (ח"א סימן קו). ועיין **שאלת יעב"ץ** (ח"ב סימן קסט).

ועיין ספר הפרדס לרש"י (סימן רצ), דכתב בשם **רבינו שמואל** כו', דבני בנים מחויבים באבילות כשנפטר זקנים, מפני שהן חייבים בכבודו, וזהו טעמו - תחת אבותיך יהיו בניך (תהלים מה, יד). וחבריו משיבין לו, שהוא בכרחה כתיב, עכ"ל. וכוונתו לגמרא בבא בתרא (קנט.). ועיין שו"ת **שבות יעקב** (ח"א סימן קסט ד"ה אך). ועיין עוד שם (ח"ב סימן צד ד"ה תשובה - ד"ה וכו').

גיליוני הש"ס
ביצה טו.

רק אדמת הכהנים לא קנהה כי חק לכהנים מאת

פָּרְעָה וְאָכְלוּ אֶת חֶמְקָם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פָּרְעָה וגו' (מז, כב).

'חק' לישנא דמזוני | שבתות וי"ט נקראים 'חוק' ואין מזונותיהם נידונים ברה"א אף ר"ח וחובה"מ אין נקצצין ברה"א

איתא בגמרא ביצה (טז.), תני רב תחליפא וכו', כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים (כל מה שעתידי להשתכר בשנה שיהא נזון משם, קצוב לו כך וכך ישתכר בשנה זו, ויש לו לזיחר מלעשות יציאה מרובה שלא יוסיפו לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו, רש"י), חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יום טוב (אותה לא פסקו לו מה ישתכר לצרכה ומהיכן תבואהו, אלא לפי מה שרגיל ממציאים לו לשעה או לאחר שעה), והוצאת בניו לתלמוד תורה. שאם פחת - פוחתין לו (כלומר, ממציאין לו שכר מועט), ואם הוסיף - מוסיפין לו. אמר רבי אבהו, מאי קראה (שקובצין מזונות מראש השנה) - 'תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו' (תהלים פא, ד), איזהו חג שהחדש מתכסה בו - הוי אומר זה ראש השנה, וכתוב (שם שם, ה) 'כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב'. מאי משמע דהאי 'חק' לישנא דמזוני הוא - דכתיב 'ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה' וכו'.

אולי בזה עניין הדרש, כהך דשליה עירובין (צו). דדרשינן בתפליין 'והיה לך לאות' (שמות יג, ט) - יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות, כן כאן דרשינן כי חק לישראל הוא - יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן חק אינם בדין ראש השנה, עיין שו"ת **תשב"ץ** (ח"ג סימן כט) דשבת איקרי 'חק', עיין שם היטב, ויום טוב ושבת כי הדדי נינהו - עיין שבת (ס), ומה שכתבתי שם על **הגליון**. וכיון ד'חק' לישנא דמזוני הוא, לכן דרשינן גם

יציאת שבתות וימים טובים לעניין זה - שאין המזון שלהם ויציאותיהם נידון בראש השנה, רק אם פייחת כו'.

ועיין רוקח (סימן רכח ד"ה בפיקטא), הביא לשון **הפסיקתא** (דרב כהנא כח ד"ה תני), מראש השנה נקצצין מזונותיו של אדם, חוץ ממה שמוציא בימים טובים ובשבתות ובראשי חדשים וחולו של מועד כו'.

איצרות יוסף
מאמר לבנה

ויאמר יוסף אל העם וגו' הֲאֵל לָכֶם זָרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת הָאֲדָמָה (מז, כג).

'ה'א' לכם זרע' - הדולדה הוא בה"א
אחרונה ה' ענינו הולדה - ציונים ומקורות

הנה נודע בחכמה (עיין תיקוני תיקון כ-כא ס.) כי עניין פריה ורביה והולדת תולדה הוא בנוקבא - ה"א אחרונה שבשם, ונתנו סימן בכתוב "ה"א לכם זרע" (עיין תיקוני תיקון טז; שם תיקון יז; ספר הליקוטין פרשת ויצא סימן לה ד"ה דע). וזהו אומרם ז"ל (ב"ר מדר, י), 'אברם' אינו מוליד 'אברהם' מוליד (עיין זוה"ח שיר השירים עב.). ובבראשית רבה (לט, יא), 'הבט נא שמים' אין כתיב כאן אלא 'השמימה' (לעיל טו, ה), אמר הקדוש ברוך הוא, בה"א בראתי את העולם, הריני מוסיף ה"א על שמך ואת פרה ורבה, עכ"ל.

וכן האמהות, שרה רבקה לאה, היה ה' בשמותיהם והולידו, ורחל שלא היה ה' בשמה לא הולידה, ולכן בהיות לבלהה שפחת רחל שתי ההין בשמה, לכן אמרה רחל (שם ל, ג) 'ואבנה גם אנכי ממנה' (עיין שער הפסוקים פרשת ויצא סימן ל ד"ה זה סוד היות).

הקושיא ממכות, עיין יד דוד מכות שם ד"ה ל"ק, הגהות יד אברהם יורה דעה שם על הרמ"א: בית הלל שם ס"ק ד; כלי חמדה בפרשתנו אות א.

ה וז"ל: "...לענין גואל הדם קיימא לן (מכות שם) דלא הוי כבנו ונעשה גואל הדם נגד אבי אביו אם הרג לאביו. וצריך לומר, משום דיותר חייב בכבוד אביו מאבי אביו, עיין שם במכות (ב) בפירוש רש"י (ד"ה ה'), **וברמב"ם** פרק א' מהלכות רוצח ושמירת נפש (ה'), וכדאיתא בפרק עגלה הערופה (סוטה מט.), רחמי דאב - אבני, רחמי דבני - אבני, עיין שם בפירוש רש"י."

ו) שהוכיח מכמה מקומות שחייב בכבוד אבי אביו, אמנם בכבוד אביו מחויב יותר, ראה שם.

ז) וז"ל: "השבת גם כן חוק הוא, שנאמר (שמות טו, כה) 'שם שם לך חק ומשפט', ודרשו בסנהדרין (נו), שבת ודינין במרה איפקוד."

ח) דהך דשבת ויום טוב כי הדדי נזכר במקומות רבות, ראה שם מה שצ"י. וראה עוד **גליוני הש"ס** ביצה טז. ד"ה חוץ, מה שבאר לפי הך כללא. ועיין גם **תפארת יוסף** פרשת יתרו עמוד קטו הערה שצט, מה שהוספנו בזה.

כ ד"ה יואמר), יש לחלק, דהתם איפלג דרא... כיון שכן נשתקע שם אבי אביו, וכשקורא אותו בן פלוני יאמרו אין זה פלוני, אבל זה שגדל בביתו וקורוהו קנו אפשר דלא מפסל בכך". ומוכח מלשונו גם כן שאין חיוב כיבוד בזקנו, שהרי קרא לו בשמו קנו.

ד) שכתב על פסק הרמ"א יורה דעה שם דחייב בכבוד אביו יותר מבכבוד אבי אביו, וראה מב"ר צד, ה, גבי 'ויזבח זבחים' (הוא המדרש שהביא רש"י כאן על הפסוק), והקשה מגמרא מכות הנ"ל, ויישב: "איברא לאו מילתא היא, התם באבי אב רשע עסקינן דמצוה להכותו ולקללו, דאינו עושה מעשה עמך (עיין יבמות כב), ולא עמו בתורה ובמצות, וגם זה שהרג - אפילו שהוא בשוגג, הרי אין לו דמים, לכן אב שהרג את בנו בלי דעת, שכן הבן נעשה גואל הדם, והורג הוא את זקנו מצוה קעביד. ברם הכא בקשני ישראל קעסיק ואתי, דקא משמע לן כל הנהו דחייב בכבודם יותר משאר העם, כגון לכבודו בקימה והידור, ולא נצרכה אלא אף על גב דלא בעלי זקנה נינהו, וגם לא מתורת זקן שקנה חכמה (עיין קידושין לב), כגון שלא למד ממנו כלום או שאינו חכם, מכל מקום מחויב לעשות לו קצת כבוד", וראה שם עוד (ובאחרונים האריכו עוד ביישוב

א) דעל מה שאמרו שם בברייתא דאב שהרג - בנו נעשה לו גואל הדם, והעמידו בגמרא בבן בנו, פירש דהוא משום שאינו מוזהר בכבוד אבי אביו. וראה בסמוך בהערה, מה שהעירו האחרונים בסתירת דברי רש"י שם לרש"י על הפסוק כאן.

ב) שכתב: "... נראה שכן הבן אין חייב בכבוד זקנו, שהרי לא מצינו בשום מקום שיתחייב אלא בכבוד האב והאם ואשת אביו בחייו ובעל אמו בחייו ואחיו הגדול", ראה שם. ודבריו הובאו ברמ"א יורה דעה סימן רמ סעיף כד, ובהגהות הגר"א שם ס"ק לג, כתב שמקורו מגמרא מכות הנזכרת. ובט"ז שם ס"ק כ, הקשה על המהרי"ק מרש"י הנ"ל שאדם חייב בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו, הרי שיש חיוב בכבוד זקנו.

ג) שנשאל: "כלב בן יפונה הקניזי, כיצד היו כותבים בגט כדי שיהא ניכר לבן קנו, כי נתגדל בביתו (עיין סוטה יא). והשיב: "אפשר דאם כתב בן קנו דאין לפוטלו, דאף על גב דהרא"ש (שו"ת כלל ז' אות יב) פסל כשנכתב על שם אבי אביו פלוני בן פלוני, דהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא וראה ספרי פרשת בהעלותך פייסקא

וְאֵת יְהוֹדָה שְׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו לְשָׁנָה וְגו' (מו, כח).
ומדרש אגדה (ב"ר צה, ג), 'להורות לפניו' - לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה (רש"י).

מעלת לימוד התורה של תינוקות של בית רבן

~ מתוך: שו"ת בן פורת ח"ב סימן יא ~

העזרה, כמבואר ברש"י (מגילה ה. ד"ה וחגיגה) ובר"ן שם (ג: מדפי הרי"ף ד"ה והקהל) בשם הירושלמי (שם פ"א ה"ד). ואף שהוא שם רק בשעתו, וכל שכן כאן שהוא דחק תדירי.

ועיין שו"ת הריב"ש (סימן רצב ד"ה וא"ת) מה שכתב שם לענין מקוה שבעזרה, וז"ל: ואם תאמר, למה היו עושין המקוה בזאת הצורה, יעשוהו מרווח בשטחו כו'. יש לומר, לעשותו מרווח בשטחו אי אפשר, שלא לדחוק את העזרה, כדאמרינן בירושלמי מגילה (שם) שאין פרשת המלך דוחה את השבת מפני הבימה. ומקשי התם, ויעשוהו מאתמול. ומתצי, שלא לדחוק את העזרה. ואף על פי שלא היה אלא יום או יומים, כל שכן שלא לדחוק לעולם כו', עכ"ל. וכל שכן כאן דבנתיצת התנור יוכלו גם להתיץ הכותל, ולהרחיב כל החדר, שיהיה ריוח גדול לתלמידים הלומדים, פשיטא שהוא צורך גדול וודאי.

לצורך תלמוד תורה לא מיקרי 'תשמיש'

ועוד נראה לפי זה, דלשון הצוואה 'לא יתוץ כו' להשתמש באותו מקום' כו'. הנה כאן דהנתיצה רק לצורך מצות תלמוד תורה, אין זה כלל נתיצה להשתמש, דלשון 'תשמיש' הוא רק לצורך עצמו, ומה שאין כן מצוות דלא ליהנות ניתנו (עיין עירובין לא, ב.), נראה דגם כן לא מיקרי תשמיש'.

ועל כן כאן דלשון הצוואה 'להשתמש', שפיר שרי לצורך מצות תלמוד תורה, וכן שיתפללו שם הנשים, ואף שלוקחים שכר בעד המקומות, מכל מקום השכר הרי גם כן הולך לצורך התלמוד תורה, ואם כן הרי הכל לצורך מצוה ולא הוי תשמיש.

כשצורך מקומו מעולה בדמים כענין הלימוד - מותר לנתוץ

ומה שכתוב בצוואה דאסור לנתוץ אפילו להשתמש באותו מקום, היינו דאירי כשהתנור מקולקל, ואין לו ממנו וממקומו כלום, ובא לנתצו על כל פנים כדי שישתמש במקום, ועל זה כתב דיניח לתקנו, דאין זה דצורך מקומו מעולה בדמים, דאם יתקנו הרי עדיין ישתמש בהתנור, ואין תשמיש מקומו שוה יותר. אבל היכא דצורך מקומו מעולה בדמים שפיר שרי. ואם כן הוא הדין כאן דצורך מקומו מעולה בדמים וודאי, היינו ענין הלימוד, ד'כל חפציך לא ישוו בה' (משלי ג, טו), שרי שפיר וכנ"ל.

בבעלי ראתן ועסיק בתורה, אף שהוא סכנה גדולה טבעיית, עיין שם דאמר, 'אילת אהבים ויעלת חן' (משלי ה, ט) כתיב בה, אם חן מעלה על לומדיה - אגוני לא מגנא, וכל שכן שיגין הלימוד כאן על גזק הענין הסגולי שיש בדבר זה.⁷

לימוד תשב"ד הוא בנין וקיום כלל העולם

והרי החסיד ז"ל אסר רק נתיצת תנור להשתמש באותו מקום, אבל נתיצת תנור לצורך בנין כלל העולם וודאי שרי, ולימוד תורה הוא בנין של כלל העולם, כמבואר בשבת (קיד). דתלמידי חכמים נקראים 'בנאים', שעוסקים בבנינו של עולם כל ימיהו. וכל שכן לימוד תינוקות של בית רבן שלומדים בתלמוד תורה, דאין העולם מתקיים אלא בשביל הכל תינוקות של בית רבן - כמבואר בשבת (קט"ט), והרי זה בנין העולם וודאי - היינו קיומו.

והלימוד שלהם גדול עוד ערכו יותר מבנין העולם, דבנין בית המקדש שקול כבנין העולם דהיה עולם קטן⁸, וכמבואר בש"ס מגילה פרק קמא (י:), דגדול יום הקמת המשכן כיום שנבראו בו שמים וארץ. ובש"ס שבת שם (קט"ט), דאין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש, אם כן ערך לימודם גדול יותר מבנין העולם.

וגם מבואר שם, דכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין ומחרימין אותה, היינו דסופה ליחרב ולהחרם. ואם כן לימוד התינוקות כו' הוא קיום בנין העיר שלא תיחרב כו', ואין סברא שלא יהא רשאי לנתוץ תנור עבור בנין כל העיר.

דחק התלמידים נחשב צורך גדול

ובוודאי דנתיצת התנור כאן שלא לדחוק לילדים הלומדים נחשב צורך, וכדאשכחן כזה שמעבירין ומאחרין קריאת הקהל בשביל הבימה שלא לעשותה בערב שבת כדי שלא לדחוק את

לנתוץ תנור כדי להרחיב מקום ללומדים - האם יש לחוש לצוואת רבי יהודה החסיד?

נשאלתי היום יום שלישי ויקהל פקודי בעת"ר, מאת גבאי התלמוד תורה דק"ק באכנאי - הנגיד רבי שמעון נאטאוויטש נ"ל⁹, דְּבָר אשר בחדרי הַבֵּית תלמוד תורה שם, יש שם תנור של אפיה [שכך ניקח הבית מעכו"ם שהיה שלו תחלה], והוא עושה דחק גדול להלומדים, נכנס ונתקל בו, יוצא ונתקל, וגם, אם יתצוהו יוכלו להתיץ הכותל דשם ולהרחיב החדר שיהיה ריוח גדול לתלמידים הלומדים, [ובשבת מתפללים נשים בחדרים ההם, כי יש להם שם בית תפלה גם כן, וחדרי התלמוד תורה המה עזרת נשים לתפלה], אם מותר להם לנתוץ התנור, כי חשים על צוואת רבי יהודה חסיד שכתוב בו (סימן מט) בזה הלשון: לא יתוץ אדם תנור וכירים שאופים בו להשתמש באותו מקום, אלא יניח אותו לתקן שנית כי סכנה גדולה כל עושה אלה [ומה שכתב 'כל עושה אלה' כוונתו גם על הדברים הקדומים שם, עיין שם] עכ"ל.

ונראה, דכיון דהנתיצה כאן הוא לצורך מצוה - היינו לצורך לימוד תלמידי התלמוד תורה, כבר מבואר בפוסקים בזה בדוכתי טובי (עיין שו"ת מהרלב"ח סימן לו ד"ה אבל; שו"ת נודע ביהודה אבן העזר מהדו"ק סימן י' ד"ה ולענין) ד'שומר מצוה לא ידע דבר רע' (קהלת ה, ה), ואין חשש אפילו בדבר טבעי - כמו בקטלנית לענין יבום למאן דאמר (בימות טו): מעיין גורם.

לימוד התורה יש לו כח סגולה להגן

וכל שכן כאן שהוא רק דבר סגוליי, וודאי דלימוד תורתנו הקדושה יש לו כח סגולה יותר להגן שלא יזיק [ומצינו לשון 'סגולה' בתורה בש"ס בבא בתרא (גב), קיבל מן הקטן יעשה לו סגולה, מאי סגולה, רב חסדא אמר ספר תורה]. ועיין כתובות (עז:), דרבי יהושע בן לוי איכרך

עיין שם היטב".

(ה) עיין **תנחומא** פרשת פקודי סימן ב; **רמב"ן** פרשת כי תשא לא, ב; וראה **אוצרות יוסף** דרשה לשבת שובה פיסקא רי-ריא. לצינינים נוספים, ראה **תפארת יוסף** פרשת תרומה עמוד שג הערה מה.

(ו) והביא שם כמה ראיות לכך, דלשון 'תשמיש' אין בכללו לצורך מצוה, ראה שם.

(ז) וראה עוד בהמשך דברי רבינו, להיתר נוסף לנתוץ את התנור: "דאין העולם חוששין עתה לצוואה זו כלל, ומעשים בכל יום שנותצין חדרים שיש בהם תנורי אפיה, ועושין חדשים בלי תנורים... ואם כן כיון דדשו ביה רבים - תו גם כן ליכא חשש מטעמא ד'שומר פתאים ד' (תהלים קטו, ה; עיין בימות עב)", ראה שם בארוכה.

קעט ס"ק ד) כתב על כיוצא בזה - שהוזכר בצוואת רבי יהודה חסיד (סימן ז') שלא לבנות בית במקום שלא היה שם בית מעולם כו' - עיין שם שכתב דטוב שלא לחוש לדברים אלו וכיוצא, שלא הוזכרו בש"ס ופוסקים, ולא רבי יהודה חסיד חתום עליהם, עיין שם. הרי דנסתפק דאין הצוואה כלל מרבי יהודה חסיד, דלא חתים עליהו. וכזה ביבמות (כא), לדידי חזין לי שניות דמר בריה דרבנא, וכתיבן שיתסרי לאיסורא כו', אמר ליה, אי הוי כתיב להיתירא - מי הוית סמכית עלייהו, דמר בריה דרבנא מי חתים עלייהו, השתא נמי דכתיבי לאיסורא כו", וראה שם שהארץ רבינו עוד בזה.

(ד) **המשך לשונו**: "ועיין נודע ביהודה תניינא חלק יורה דעה (סימן קסג) מה שכתב שם בסוף התשובה: וכדאי היא מצות מילה שתגן שלא יזיק לו כלל. ואף דחשש שם לסכנה המבוארת בגמרא (שבת קלד.) מפאת מתו אחיו מחמת מילה,

(א) במאמר זה הבאנו רק את צדדי ההיתר הנוגעים למעלת וחשיבות לימוד תינוקות של בית רבן, ובע"ה עוד חזון למועד להביא את צדדי ההיתר הנוספים שהביא רבינו בתשובה זו.

(ב) היה נגיד מפורסם ובעל בעמיו, סוחר כלי זהב וכסף ותכשיטים, ראה 'מחזיקי הדת' שנה 13 גליון 2 עמוד 7, מיום א' י"ב אב שנת תרנ"א.

(ג) בתחילת הדברים כתב רבינו: "נראה לענ"ד להיתיר בזה. חדא, **דהנודע ביהודה** בתשובותיו תניינא חלק אבן העזר (סימן עט), והובא **בפתחי תשובה** יורה דעה (סימן קיז ס"ק ו), מסתפק דכל צוואת רבי יהודה החסיד היתה רק לזרעו אחריו, לא לשאר בני אדם, עיין שם. ועוד, דבשול"ת **חתם סופר** חלק יורה דעה (סימן קלח ד"ה ע"ד) הובא בפתחי תשובה יורה דעה (סימן

גמל בחלום - דבר 'גדול'

דרכם של צדיקים לאחר תפילת מנחה כדי להמתיק הדינים | יצחק אבינו ראה 'גמלים באים' ולכן תיקן תפילת מנחה כדי להמתיק הדינים | 'הרואה גמל בחלום' סימן של מיתה או של הצלה? | כיצד נרמז בגמל ענין של מיתה?

ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה' (מו, ד. ועיין רש"י: 'גם עלה' קרוב לנוטריקון של 'גמל'), רב נחמן בר יצחק אמר מהכא (שמואל ב יב, יג), 'גם ד' העביר חטאתך לא תמות'."

"וקשה לרב חמא דמסמיך ליה אקרא ד'אנכי ארד וגו' ואנכי אעלך גם עלה', דאיך רמוז בזה דנקנסה עליו מיתה, בשלמא לרב נחמן בר יצחק ניחא דכתיב לא תמות, אבל קרא ד'גם עלה' דכתיב ביציאת מצרים, הא יציאת מצרים חשבינן ליה במגילה (יד.) רק גאולה מעבדות לחירות - לא ממיתה לחיים, עיין שם היטב. ונהי דמבואר ענין הצלה ב'אנכי אעלך גם עלה', מכל מקום הרי מבואר רק הצלה מעבדות לא הצלה ממיתה, ואכתי מה הרמז על שנקנסה עליו מיתה וניצל ממנה.

"ויש לומר בזה, על פי משנת כלל גדול בשבת (סו:), עיין שם בפירוש המשנה להרמב"ם ובשאר מפרשים (מאירי שם), דמשום דאין עונש מיתה במלאכה, לא בשביעית ולא ביום הכיפורים, רק בשבת, קרינן ליה 'גדול', עיין שם היטב. ועל כן גם כאן, הנה ראיית הגמל מורה דבר גדול, עיין כלאים (פ"ג מ"ב) אפונים הגמלין מין ירק, ובפירוש הרע"ב (ד"ה אפונים): גמלין - גסים וגדולים, לשון ארמי קורין לדבר גדול גמלונא, עכ"ל."

"ועל כן, ראיית הגמל עצמו מורה שנקנסה עליו מיתה דקרויה 'גדול', ומדרמזו לו ענין המיתה בראיית גמל, זה מורה גם כן על שניצל ממנה, לפי שמצינו לשון גמל גבי הצלה בקרא ד'אנכי אעלך גם עלה', ועל כן יש כאן שתי ההוראות יחד, שנקנסה עליו מיתה ושניצל ממנה, ורב חמא כו' דמייתי קרא דגם עלה, הוא רק לראיה על הוראת גמל על הצלה, אבל אשנקנסה עליו מיתה זה מורה ראיית הגמל מצד עצמו, ודו"ק."

לפרש את הפסוק 'ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וכל טוב אדוניו בידו', וזו לשונו: "והענין, דגמל יש לו שתי משמעות, א' גמל במשמעו שהיא מסטרא דמותא, כמו שכתוב בזהר (תוספתא פקודי רלו ע"א). ב' דמשמעותו גומל, שגומל חסד לחייבים טובים, כי אות ג' משמע גמילות חסדים. ושפיר משמע הרואה גמל בחלום, שהוא שתי משמעות הנ"ל, **ורמז שנקנס עליו מיתה וניצול מצד גמילות חסדו יתברך שגומל חסד גם לחייבים**" (ועצו"ש).

בגליוני הש"ס (ברכות שם) כתב רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע לבאר את דברי הגמרא: "הרואה גמל בחלום מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה, אמר רב חמא בר חנינא מאי קראה, 'אנכי

הרה"ק רבי שלמה מבאבוב זי"ע רגיל היה לנסוע לעיירת מרפא, סמוך ונראה לעיר אונסדארף. בערב שבת קודש היה נכנס לעיר אונסדארף, כדי לטבול שם במקוה טהרה לכבוד שבת, ובהזדמנות זו היה מבקר אצל הרב דמתא הגאון הצדיק רבי **שמואל ראזנבערג** זצ"ל בעל 'באר שמואל', שהיה מכבדו ביותרת הכבוד ואף חובש 'שטרימל' לכבודו של האורח החשוב.

פעם אחת, כאשר נדברו יראי ד' איש אל רעהו, שאל הגאון מאונסדארף את הרה"ק מבאבוב, שיסביר לו טעם מנהגם של חסידים לאחר תפילת מנחה עד שעה מאוחרת של הערב שמש.

השיב לו הרה"ק מבאבוב זי"ע: "הלא שעת מנחה היא זמן של דינים (וזה"ק ח"א רל.) ובכל רגע ורגע הדינים הולכים ומתגברים, על כן נוהגים אנו להתפלל תפילת מנחה סמוך ללילה, בזמן שמתחילה המתקת הדינים".

נהנה הגאון מאונסדארף לשמוע את טעם הדבר, ואמר: "על פי זה אפשר לפרש את הפסוק הנאמר ביצחק אבינו כאשר תיקן תפילת מנחה, 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב וירא והנה גמלים באים', כי הנה חז"ל אמרו (ברכות נו:): 'הרואה גמל בחלום - מיתה נקנסה עליו, ואם כן 'גמל' הוא רמז לדינים, ועל כן כאשר ראה יצחק את הגמלים באים, דהיינו שראה את הדינים מתקרבים, תיקן תפילת מנחה כדי להמתיקם".

בספרן של צדיקים מצינו הרבה פירושים לדברי הגמרא שהרואה גמל בחלום - מיתה נקנסה לו מן השמים והצילוהו ממנה (ראה נועם אלימלך פרשת וישב; אוהב ישראל פרשת חיי שרה; דגל מחנה אפרים שם; דברי חיים שם).

ב'תולדות יעקב יוסף' (פרשת נח אות ג) כתב

(א) המשך לשונו: "ומהאי טעמא נראה, דנקראו עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים 'גדולות', כמבואר בערכין (סו:), והטעם לפי שצריך להמית עצמו עליהן, והם ביהרג ואל יעבור (סנהדרין עד.) ומיתה קרויה גדול וכנ"ל. ועיין גיטין (ו).

והאילוהו דבר גדול כו', ומאי ניהו אבר מן החי, ויש לומר גם כן הטעם דנקרא אבר מן החי 'דבר גדול', לפי שהוא משבע מצוות בני נח, דאזהרתן זו מיתתן (סנהדרין יג), ועל כן נהי דבמתן תורה חס רחמנא עלייהו דישאל והקיל עונשם, מכל מקום עצם האיסור לא הוקל והוא עדיין איסור מיתה, ועל כן עדיין נקרא דבר גדול, ודו"ק היטב. ועיין עוד סנהדרין (נח) 'הדבר הגדול' כתיב (שמות יח, כב) דבר גדול ממש, עיין שם ברש"י (ד"ה דבר גדול ממש) דרק דין מיתה מיקרי דבר גדול, עיין שם היטב."

(ד) המשך לשונו: "והן דכלאים, דדבר גדול נקרא גמלונא, זכרתי עוד גמרא עבודה זרה (נח) ליתי תרבא דחיפושא גמלניא, ופירש רש"י: גמלניא - גסה, עכ"ל", ועיין עוד שם.

הוא הסכים שיומשכו רחמים גדולים והשפעת טובות, בני חיי ומוזני מחכמה עילאה למדת המלכות, שיתנהג העולם ברחמים פשוטים, אמנ".

ובספר **'באר משה'** (אחרוב, מלכים א, עמוד רמז) כותב: "אמרו חז"ל (ברכות ו) לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה. אפשר לומר, ששעת המנחה מסוגלת ביותר לקבלת התפלה, משום שיצחק אבינו בתפלתו המתיק את הדינים על ידי הגבורה שבו, ובמדת הגבורה התגבר על המקטרגים הבאים למנוע מישראל חסד בטענה שאינם ראויים, כמו שאמרו (וזה"ק ח"א עב.) אתקין צלותא דמנחה ואודע בעלמא דאית דין ואית דיין דיכול לשיזא ולמדין עלמא... **וכיון שיצחק המתיק את הדינים, לכן אפילו מי שאינו ראוי נענה בתפלה זו**, וראה לדבר מדרשו של אחאב, שאם כי מצד מעשיהם לא היו ראויים שיעשה להם נס גלוי כמו שנעשה על ידי אליהו, אך בשעה זו של תפלת המנחה, בה נוצחה מדת הדין על ידי יצחק, נענה אליהו והכל דודו שה' הוא אלקים".

(א) נכדו כ"ק האדמו"ר רבי שלמה מבאבוב זצ"ל, כשהזכיר פעם ענין זה של תפילת מנחה באיחור להמתקת הדינים, הפטיר ואמר: "הבה נראה, הלא כל מי שהיה זקוק לישועה, אכן נושע אצל הצדיקים הללו, דמתיקי הדינים, אשר התפללו תפילת מנחה באיחור..." (ספר דערי ערשטער רב פון באבוב עמוד 309).

(ב) ספר 'תולדות שמואל' פרק ח (משם בספר 'שמואל בקראי שמו' עמוד 226).

ראה **'מאור ושמש'** (פרשת חיי שרה ד"ה מעתה): "שהתורה מלמדת לנו שאחר העקידה נמתק יצחק מדיני הגבורה אשר היה שורשו עד אז, 'מבוא באר לחי ראי', ר"ל שנשתקעו הגבורות מדתו של יצחק מלבוא למדת המלכות שנקראת 'באר לחי ראי' כו', כי אחר העקידה נמתקו דינם והסכים לחסד, למדתו של אביו... ועל זה מביא הפסוק ראייה על זה שנמתקו דיניו והסכים גם הוא שיתמתקו הדינים בשרשו, והוא 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב', היינו **שתיקן תפלת המנחה, והיינו להמתיק הדינים המתעוררין לעת ערב שהוא זמן תפלת מנחה**, מזה ראייה שנמתקו דיניו, וגם

הפסד מועט עבור מרובה של חבריו | טעם שאין הולכים בממון אחר הרוב | טעם בדספק ממון אין גזל

מבואר בשו"ת חות יאיר (סימן קסה ד"ה ומה), דאין חייב להפסיד ממון עצמו אפילו מעט, כדי להציל ממון חבריו אפילו הוא מרובה, עיין שם^א.

ובמקום אחר (ראה גליוני השי"ם סנהדרין עג. ד"ה ומיגר) כתבתי, דהיינו נמי טעמא דאין הולכין בממון אחר הרוב (בבא קמא מו:), והיינו משום דאין מחויב להפסיד זכותו אשר בדבר לפי המיעוט, עבור זכות חבריו אשר בדבר לפי הרוב, ואף זכות חבריו גדול יותר באיכות, כי הוא לפי הרוב. ולא דמי לדיני נפשות דהולכין אחר הרוב (סנהדרין סט.), דשם הרי מפסיד זכות נפשו אשר בדבר לפי המיעוט, עבור זכות נפשו בעצמו אשר בדבר לפי הרוב, כיון דלפי הרוב חייב המיתה לכפרתו, ואם כן הרי הרוב גם כן הוא זכותו, ומה שאין כן בדיני ממונות, דההפסד הוא זכותו לפי המיעוט, עבור זכות חבריו אשר לפי הרוב, וזה אין מחויב, ודו"ק היטב.

וכעין זה כתוב בשו"ת הרי"ם חלק אורח חיים (סימן ה ד"ה ובגוף), בהא דספק ממון להקל (כתובות עג:), ולא חשיב ספק איסור מפאת איסור גזל (עיין כנסת הגדולה ח"מ סימן כה הגב"י אות ז), דהוא משום דאיסור גזל, כיון דהאיסור הוא רק עבור ממון חבריו, לא דמי לאיסור עצמותי דספיקו להחמיר (כתובות שם), דבאיסור גזל לא שייך זה, כיון דכל האיסור רק עבור ממון חבריו, והיינו דכשגזל את חבריו לבד ונטל לעצמו ממון חבריו, אז הוא איסור גם כן, אבל את שלו הרי אין חייב להפסיד עבור של חבריו, ועל כן כמו שאין חייב להפסיד וודאי שלו עבור וודאי של חבריו, כך אם יש ספק בדבר הרי גם כן שלו קודם, ואין חייב להפסיד ספק זכות עצמו עבור ספק זכות של חבריו, דשלו קודם לשל חבריו, ואין כאן תורת גזל כלל וכלל אפילו מספק, עיין שם היטב בארוכה.

ראיות ש'ריח' אין בו מעצם הדבר

ריח - נראה לענ"ד דהוא רק טעם לבד ואין העצם הולך עמו. וראיה לזה מדאמרינן בשבת (כז:) דהמוציא בושם - אפילו כל שהוא חייב (שם ז.), ואף על פי כן בצלוחית של פליטון (שמן אפרסמון, רש"י) שהסירו ממנו גוף הפליטון ונשאר בו רק ריח הפליטון, פטור כשהוציאו, עיין שם היטב. ומבואר בזה דריח אין בו מעצם הדבר

- אפילו משהו, דאם לא כן אמאי פטור, הא אהוצאת בושם חייב אפילו במשהו.

ועוד ראיה לזה מש"ס בבא קמא (מח:), דאהא דתנן שם (זיז:) דשור שנפל לבור של מים דחבירו והבאיש את המים, דחייב בעל השור בתשלומי המים, קאמר התם בגמרא וז"ל: אמר רבא, לא שנו אלא שהבאיש מגופו, אבל הבאיש מריחו פטור, מאי טעמא, גרמא בעלמא הוא, ואגרמא בעלמא לא מחייב, עכ"ל הגמרא. ומוכרח מזה דבריה הדבר - אין בו כלל וכלל מעצמותו של דבר דאם לא כן אפילו הובאש רק מריחו - גם כן היה ראוי שיוחשב הובאש מגופו, ודו"ק היטב.

ועיין עוד ברש"י פסחים (כו. ד"ה וריח הב'), דמוכח מדבריו להדיא דאין בריח מעצמותו וממשו של דבר כלום, יעוין שם היטב שכתב דריח יש בו ממש - בסממנין, ומועל רק בנותן הסממנין על הגחלים, עיין שם היטב. ומוכח להדיא דהריח עצמו אין בו ממשן של סממנין כלום^ב.

האם עבד קרוי 'אדם' | עבד פחות מאדם ונעלה מבעלי חיים

הנה יש להביא לכאורה ראיה פשוטה דעבד מיקרי אדם^ג, ממשנה דבבא קמא (גב:), נפל לתוכו (לתוך הבור) כו' בן או בת, עבד או אמה, פטור (בעל הבור). ובגמרא שם (גג:) מפרש, דהמיעוט הוא מדכתיב (שמות כא. לג) 'שור', ודרשינן 'שור' ולא אדם. ואם כן מדפטרין עבד, מבואר לכאורה להדיא דגם עבד מיקרי אדם.

ואולם שם בבבא קמא (מט:) איתא, אמר רב פפא, שור שנגח את השפחה ויצאו ילדיה - משלם דמי וולדות (אף על גב דפטרין בשור מדמי וולדות דאשה (שם צז:)), מאי טעמא, חמרתא מעברתא בעלמא הוא דאזיק, דכתיב (בראשית כב, ה) 'שבו לכם פה עם החמור' - עם הדומה לחמור, עכ"ל הגמרא, ומוכח דעבד לא מיקרי אדם.

והתוספות שם (ד"ה חמרתא) עצמדו על זה, וז"ל: ואם תאמר, הא גבי בור תנן נפל לתוכו עבד כו' פטור, ולא אמרינן דהוי חמרתא בעלמא - ולא נמעטיה מ'שור' ולא אדם. ויש לומר, דהכא לא מיעט הכתוב שור מדמי וולדות אלא במקום שהוולדות של בעל, כדכתיב (שמות כא, כב) 'בעל האשה', אבל כאן הוולדות לאדון, דכתיב (שם שם, ד) 'האשה וילדיה תהיה לאדוניה', עכ"ל.

והנה, תירוץ התוספות קשה קצת להולמו

בלשון הגמרא הנ"ל, דאם כן הוה ליה לגמרא לאתויי קרא ד'האשה וילדיה תהיה לאדוניה'. ומשטחיות לשון הגמרא דאמר, מאי טעמא חמרתא מעברתא בעלמא הוא דאזיק, דכתיב 'שבו לכם פה עם החמור' וכו', מוכח לכאורה דעבד לא מיקרי אדם, וצריך עיון.

ודע דיש לומר, דעבד נהי דלא מיקרי 'אדם' ואינו בסוג 'אדם', על כל זה גם בסוג 'בעל חיי אינו, רק הוא בין שני אלו הסוגים, דהיינו שהוא סוג בפני עצמו הפחות מסוג אדם ונעלה מסוג בעלי חיים. ועל כן בהך דדמי וולדות, דפטורא דדמי וולדות בשור - באדם הוא דכתיב, וכמו שנאמר (שם שם, כח) 'וכי יגח שור את איש או את אשה וגו' ובעל השור נקי', ודרשינן (בבא קמא מב.) 'נקי' מדמי וולדות, אם כן כיון שהכתוב הזה מדבר במין אדם, לכן שפיר עבד - דאינו בסוג אדם - ליתיה בכלל מיעוט זה, ושפיר מחייבין ביה אדמי וולדות.

מה שאין כן בהך דבור, דכתיב (שם שם, לג) 'וכי יפתח איש בור וגו' ונפל שמה שור' וגו', אם כן כיון דהכתוב מדבר בסוג בעלי חיים (ד'שור' לאו דווקא רק כל בעלי חיים בכלל, וכמבואר בבבא קמא (נד:)), אם כן מיעוטא ד'שור' ולא אדם' איננו אאדם דייקא, שהרי לא הוזכר 'אדם' בקרא, רק המיעוט הוא 'שור' ולא דבר הנעלה משור (דהיינו בעל חיי, ולא דבר הנעלה מבעל חיי), ואם כן כיון דעבד הוא סוג נעלה מסוג הבעל חיי, לכן שפיר ישנו גם כן בכלל מיעוט זה, ושפיר פטורין גם אעבד בבור, ודו"ק כי נכון הוא בסיעתא דשמיא.

חיוב השני בשבת כשגמר כתבו של ראשון

בגמרא בבא קמא (נא:), אחד החופר בור תשעה, ובא אחר והשלימה לעשרה - האחרון חייב.

יש לדון הרבה בהך דכאן מתוספתא שבת (פ"ב ה"ח), כתב שתי נקודין ובא אחר וגמרן ועשאן שתי אותיות - האחרון חייב. ומוכח דאפילו היכא דלולי צירוף כתיבת הראשון לא היה של אחרון אות, גם כן האחרון חייב.

ואין טעם התוספתא כסברת רבי אליעזר (שבת קה.) דמחייב באחת על האריג. וכן לא דמי לכתב אות אחד והשלימו לספר - עיין שבת (קד:), דשם כתב על כל פנים אות אחד, מה שאין כן כאן דכתיבת השני רק חצי אות. ואולם הוא דומה לכאורה לנטל גגו של חית ועשאו שני זיינין, עיין שם בשבת, וגם משם יש לדון לכאן.

ג) עיין בית האוצר מערכת א תחילת כלל ט: "אבאר בעזרת השם יתברך אי עבד מיקרי 'אדם'".

ב) ראה עוד גליוני השי"ם ברכות נג. ד"ה היה, בענין ריח אם יש בו עצמות הדבר.

א) וראה גליוני השי"ם ירושלמי זרעים כרך א אות סח, מה שציינן בזה.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מעטל מרגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com